

Ing. Ján Spišák

Stručný pohled do historie operačního umění a jeho soudobé aspekty

(1. část)

Operační umění je uměním přípravy a vedení vojenských operací, prolínajícím se všemi úrovněmi války. Překlenuje kontinuitu strategického řízení a rozhodování s konkrétními činnostmi vojsk na bojišti. Tvoří most mezi strategií a taktikou, a tím pomáhá řídit činnosti, jež vytváří podmínky k dosažení strategických cílů a požadovaného konečného stavu. Cílem článku je proto poskytnout některé základní informace o souvislostech, které vedly k uvědomění si potřeby, a na konec k faktickému zaplnění pomyslné mezery mezi strategií a taktikou, což bylo místo pro operační umění. Jsou v něm stručně popsána východiska, jež podmiňovala vznik operačního umění a přístup dvou základních vojenských teoretických škol – sovětské a německé, jež měly na jeho rozvoj zásadní vliv.

Úvod

Přestože je operační umění charakterizováno jako „umění“, můžeme v něm spatřovat rovněž aspekty vědy, jejíž výsledky umožňují rozmach vojenských technologií, využitých ve vojenských operacích. Žádná specifická úroveň velení se nezabývá výhradně operačním uměním a operační umění není, jak je někdy mylně interpretováno, záležitostí velitelů a štábů jen na operační úrovni.

K tomu, abychom pochopili význam a roli soudobého operačního umění, nestačí vždy jen pouhá znalost doktrinárních publikací nebo využití zkušeností z vedení vojenských operací. Množství aspektů operačního umění má své kořeny hluboko v historii válčení. Řada z nich je neznáma nebo zapomenuta, případně se o nich nepíše.

Podmínky vzniku operačního umění

Operační umění se všemi jeho atributy se vyvíjelo postupně. Pohledem zpátky do historie, asi bychom obtížně hledali přesný bod v prostoru a čase, který byl zlomový v uvažování nad existencí operačního umění, jako samostatné kategorie vojenského umění. Tažení a bitvy, které v 18. a 19. století vedl Bedřich II. Veliký, Napoleon, von Moltke st. a jiní vojevůdci, ovšem svědčí o tom, že některé prvky operačního umění, uznávané a aplikované do současnosti, existovaly i v jejich době. Vědomé používání principů vedení operací vycházelo z jejich tvůrčího a geniálního ducha válečníků, což významně přispívalo k rozhodujícímu výsledku celých tažení. Jejich vize o konečném výsledku operace, zhmotněna v dovedných přesunech velkých uskupení vojsk, soustředování sil a úsilí, v promyšlených manévrech a používání záloh, to vše jim umožnilo vidět mnohem dále, než bylo souzeno jejich soupeřům.

Řada historiků a autorů publikací, zabývajících se vojenskou problematikou, přisuzuje postupný příchod a evoluci operačního umění důsledkům průmyslové revoluce, která

do vojenství přinesla řadu technologických a technických změn. Příchod automatických zbraní, nástup a použití železnice a vynález telegrafu, umožnil soustřeďovat a přesouvat početné vojenské celky na značné vzdálenosti v různých směrech současně a tyto účelně používat. Svou nezastupitelnou roli sehrával rovněž vzájemný vztah sociálních, ekonomických a politických změn dané doby, vzájemné působení a rozvoj všeobecné vojenské teorie a praxe, zejména ve Francii a Prusku.

Válčení v době Bedřicha II. bylo příznačné existencí strategie, která představovala manévrování armád až do té doby, než se utkaly ve vzájemném střetu. Taktika znamenala rozmístění vojsk a vedení bitvy samotné. Co bylo ovšem u Napoleona a později von Moltkeho st. charakteristické, bylo vytváření smíšených divizí, armádních sborů a armád, které mohly najednou působit samostatně, na větším prostoru, a mohly dovedně manévrovat za účelem obklíčení nebo obejítí vojsk protivníka. Přechod z přesunů či pochodů vojsk přímo k boji, od strategie k taktice, se stával plynulým, jak z přibližovacích manévřů divizí nebo sborů z několika směrů přímo k bojišti, plynulými se stávaly útoky na křídla a boky uskupení protivníka.

Pro Napoleona se dovedný manévr vojsk stal základem jeho vítězství. Prostřednictvím manévru se celé jeho tažení sbíhalo do jediného boje v daném čase a prostoru. Tento způsob válčení Napoleona je vojenskými historiky často označován za „*strategii jediného bodu*“. Typickým příkladem tohoto způsobu boje je uváděna např. bitva u Ulmu v roce 1805, kdy Napoleon sloučil pochod, bitvu a pronásledování rakouských vojsk do jediného devastujícího kontinua, ve kterém jediným cílem bylo totální zničení protivníka.

Rozvoj operačního umění po ukončení napoleonských tažení ovlivnily bitvy americké občanské války, a zejména vzájemné střety evropských mocností ve druhé polovině 19. století. Časově nepřilíživě vzdálené války – rakousko-pruská (1866) a francouzsko-pruská (1870-1871) znamenaly významný předěl. Zatímco bitvě u Königgrätzu (Hradec Králové) v roce 1866 ještě vévodila strategie jediného bodu, období francouzsko-pruské války již přineslo změnu. Bitva, místo toho, aby proběhla vzájemným soubojem protistojících sil na jednom místě, se stala rozdělenou do několika podřízených bitev napříč rozšířeným frontem. Výsledkem bylo, že: „*Moltke byl tvář v tvář postaven zcela novému problému koordinace a řízení bojového úsilí, takticky odloučeného a rozptýleného v prostoru k dosažení celkového cíle, jímž byla porážka nepřítel.*“ [1]

V důsledku uvědomění si této skutečnosti, ke konci 19. století němečtí vojenští myslitelé si byli vědomi, že bitevní pole rostlo do větší a smrtelnější podoby. Bitvy a sražení ztratily svou osobitost a splynuly do všezahrnující celkové bitvy, která mohla být roztažena po celé šířce a hloubce válčiště. Bylo zřejmé, že pokud tato celková bitva zůstane bez určité unifikace, hrozilo by, že se rozplyne do pouhé nekoordinované rvačky. Bylo proto zapotřebí dát této bitvě určitý rámeček. Jedním takovým byl například ten, který popsal v roce 1895 baron Colmar von der Goltz: „... *každá takováto skupina činností se bude skládat z pochodů, předpokládaných pozicí a bojů a je nazývána operace.*“ [2]

Myšlenka vedení tažení a operací tak přestávala být záležitostí onoho pomyslného bodu v čase a prostoru. Tažení se stalo odpovědností sledování válečných cílů již nezávislého vojevůdce, působícího mimo bezprostřední kontrolu svého panovníka. Panovník stanovil pouze cíle tažení, geografické hranice, a přidělil potřebné zdroje, čímž umožnil vojevůdci-veliteli potřebnou svobodu v jednání a rozhodování. V rámci těchto svobod

byl velitel schopný rozdělit své úsilí do dílčích fází, které považoval za nezbytné pro dosažení stanovených cílů.

Koncem 19. a počátkem 20. století doznal vývoj válčení dalších zásadních změn. Růst velikosti armád, zlepšení palebné síly, komunikace a logistiky, následné rozšíření prostoru činnosti vojsk vytvořilo pro válčení nové podmínky. Tyto vedly k potřebě a konečně k nutnosti seskupovat taktické akce do operací a operace do tažení. Každá z řady taktických akcí, spojených do jednotící ideje – operace – svým podílem přispívala na vytvoření podmínek pro další kroky.

Kaskádová hierarchie naplňování cílů: politických, strategických, cílů tažení a operací, a nakonec taktických cílů, propojila taktické činnosti s politickými cíli války. Strategie se tak začala potýkat s novými, komplexními problémy. Spíše než plánování, spočívající v tvorbě jednoho tažení pro jedinou rozhodující bitvu, strategie nyní zahrnovala potřebu naplánovat až několik tažení, z nichž každé bylo shlukem samostatných a do značné míry předvídatelných operací, určených k dosažení celkového cíle tažení. Souhrn cílů všech tažení pak představoval cíl války.

Strategická a taktická úroveň se začaly slučovat, vytvářejíce tak strategicko-taktické kontinuum. Model dvou úrovní, naznačující striktní dělení mezi strategickou a taktickou úrovní, postupně ztrácí na hodnotě a je přijímán model tří úroňový. Tento, přidělením mezilehlé operační úrovně mezi úroveň strategickou a taktickou, odráží zásadní změny ve válčení, a tím vytváří podmínky vedoucí k rozvoji operačního umění, samostatné kategorie vojenského umění.

Definování nového termínu

*Taktika dělá kroky, ze kterých jsou sestaveny operační skoky.
Strategie ukazuje cestu.
A. A. Svečín, Strategie, 1927*

Zatímco termín operace – ve svém zvláštním smyslu uspořádané skupiny taktických akcí – existoval již v 19. století, identifikace a kodifikace operačního umění jako termín musela vyčkat na příchod sovětského státu. Přestože byly používány termíny jako „velká taktika“ nebo „malá strategie“ (i když bez jednoznačné definice), významný vojenský teoretik Alexander A. Svečín se rozhodl řešit problém chybějícího článku mezi strategií a taktikou tím, že navrhl mezilehlou kategorii, kterou nazval **operačním uměním**. To pak definoval jako „*souhrn manévrů a bitev v dané části dějiště vojenských akcí, směřující k dosažení společného cíle, stanoveného jako konečný v daném období tažení*“. [3]

V roce 1923, neméně významný vojenský stratég a vojevůdce Michail Tuchačevskij začal objasňovat širší význam (sovětského) operačního umění a jeho souvislosti s vedením operací: „*Vzhledem k tomu, že je nemožné, s nataženými fronty moderní doby, zničit armádu nepřítele jediným úderem, jsme povinni se pokusit to udělat postupně operacemi, což bude pro nepřítele nákladnější než pro nás...*“ [4] Z této myšlenky je již zcela patrné ono propojení strategie s taktikou, ne nepodobné vizi Svečina.

Sovětské operační umění následně představované dalšími osobnostmi, jako byli např. Kameněv, Triandafilov, Varfolomejev a další, se posléze ubíralo cestou rozpracování dvou dominantních proudů, naznačujících budoucí způsob vedení války. První

počítal s plánováním a vedením *následných (postupných) operací*, způsobujících sérii zničujících úderů, spolu s vedením *operací do hloubky*, jež měly tyto údery spojovat s následným průnikem až do hloubky záložních obranných postavení protivníka. Tím byly vytvořeny podmínky pro vedení manévrového způsobu boje, na jehož konci následovalo obklíčení a následné zničení velkých uskupení protivníka.

Tyto dvě myšlenky byly posléze sloučeny a rozpracovány v **teorii hlubokých operací**. To, co bylo nemyslitelné provést v období první světové války, mohlo se stát skutečností v té následující. Tato teorie, pouze s malými modifikacemi, jež umožnila během času technologická inovace, byla součástí sovětské doktríny až do konce studené války.

Druhá nejvýznamnější vojenská teoretická škola, která v tomto období přispěla k rozvoji operačního umění, byla škola německá. Německo bylo po desetiletí nuceno počítat s válkou na dvou frontách, přičemž na každé z nich byl protivník přibližně srovnatelné síly, Francie a Rusko. Válečné plány počítaly s rychlou zničující válkou s Francií a následným přechodem do války proti Rusku. To vyžadovalo rozdělení a vedení operací na vícero kontinentálních, oddělených válčišť. Bylo tedy zcela zřejmé, že tyto státy nelze porazit v jediném rozhodujícím boji nebo dokonce operaci.

Po první světové válce základní strategický problém Německa – vedení války na dvou frontách – se nezměnil. Zkušenosti z první světové války přinesly vědomí, že k celkovému zničení protivníka, kromě čelního útoku, bude zapotřebí přidat ještě aktivity obejít a obklíčení, údernou taktiku, podporu boje v hloubce a dostatečné zajištění logistikou. Tato téma se stala trvalým až do doby, kdy Guderian spolu s Rommelem toto „operační umění“ zhmotnili v podobě specifického přístupu k válčení, v teorii a praxi **bleskové války**. Využití úderů smíšených uskupení do hloubky, s charakteristickými prvky překvapení, soustředění úsilí, jakož i dovedné manévrování vojsk ve vysokém operačním tempu, vytvořilo posléze smrtící kombinaci činností, jejichž některé typické znaky byly úspěšně praktikovány ještě v operacích v Zálivu.

Období studené války

Poválečné období zásadním způsobem změnilo tvář vojenství a potlačilo význam operačního umění. Studená válka předešla doktrinní změny – demobilizace vojsk a nástup nukleárních zbraní vytvořily různici se reakce v tom, jak obě světové velmoci, Spojené státy i Sovětský svaz, viděly svou roli a chápaly charakter budoucích vojenských operací. Spojené státy spoléhaly na vojenský kapitál jaderných prostředků strategického a taktického dosahu, a tím došlo k utlumení a ztrátě doktrinního zájmu o armádní a sborové operace. Postupná demobilizace armád i velitelství zanechala operačnímu umění pouze lokální úvahy taktické úrovně. Hlavní hypotézou v podmínkách nukleární rovnováhy bylo, že v budoucí válce v Evropě může charakter operací zůstat tradiční buď v jejím počátku, nebo i po delší dobu, a následně budou použity jaderné zbraně. Rovněž i po zahájení korejské války zůstalo operační umění pouze na úrovni úvah o rozsáhlých operacích na ohromných prostorech.

Obdobná situace panovala v Sovětském svazu. Spěšná poválečná demobilizace, jako i dočasný deficit atomové bomby, vedly k nutnému přehodnocení a následné modernizaci sovětských vojenských sil. Přítomnost Stalina na politické scéně znesnadňovala analýzu a využití zkušeností z války, snahou bylo spíše vyrovnat jaderný potenciál možného

protivníka. I po jeho smrti, Chruščovův spěch k dosažení jaderné rovnováhy poněkud potlačil význam operačního umění.

Předhánění se obou velmocí ve velikosti jaderném potenciálu, až na hranice existenční únosnosti, nezamezilo rozvoji teorie vedení rozsáhlých konvenčních vojenských operací. Protože oběma velmocím šlo o udržení vlivu v Evropě, zaměřily se na přípravu a vedení i těchto operací, třebaže v podmínkách, které mohou rychle eskalovat ke vzniku jaderné války. Sověti „oprášili“ starou teorii hlubokých operací a na jejím základě vytvořili teorii **operačně manévrujících skupin**, podle níž měla vojska Varšavského paktu rázně pronikat do hloubky operační sestavy vojsk NATO na jeho východní hranici.

Koaliční politikové tehdejšího Západu bránili ozbrojeným silám ve vedení pružnější obrany proti číselně početnějším uskupením vojsk Varšavské smlouvy, vedly se nekončící diskuze o vhodné vojenské reakci. Odezvou Spojených států – v součinnosti s ostatními partnery NATO – bylo rozpracování teorie tzv. **AirLand Battle**. [5] Podle této teorie mělo být dostatečnou odpovědí na sledové útoky početných formací vojsk jejich protivníka vedení operací, spojujících účinky činnosti pozemních a vzdušných sil.

Na rozdíl od sovětské teorie vojenství, západní teoretikové se z počátku nevěnovali operační úrovni války a operačnímu umění jako samostatným kategoriím vojenského umění. Analýza hrozeb však ukázala, že hlavním nebezpečím pro Spojené státy i státy NATO bude možná konfrontace s armádami Varšavské smlouvy, což vedlo ke znovuzrození zájmu o přípravu a vedení operací velkých uskupení. Rozčarování Spojených států z výsledků vietnamské války způsobilo, že pohledy vojenských odborníků (např. zakladatelů a tvůrců amerického TRADOCu, generálů De Puye a Starryho), [6] opět vzhlížely k vojenským klasikům, u kterých hledaly inspiraci k rozvoji vojenského umění pro vedení příštích operací.

Vyvrcholením posunu v operačním myšlení vojenských teoretiků Západu počátkem osmdesátých let minulého století bylo doktrinální uznání operační úrovně války a operačního umění, jako nezbytné součásti vojenského umění. Operační úroveň války, kdysi dominantní v konvenčním vedení vojenských operací v éře studené války, se od svého začlenění do doktrinálních publikací ozbrojených sil USA stala objeveným článkem propojení strategických cílů realizovaných politikou a taktických akcí realizovaných vojsky v operacích.

Moderní teorie vojenského resp. operačního umění v Sovětském svazu případně Rusku se pro nás stává z různých důvodů všeobecně velkou neznámou. Naproti tomu doktrinální rozvoj a vývoj operačního umění ve státech NATO doznal zásadního zvratu. Vůdčími státy v tomto směru se staly především Spojené státy a Velká Británie, pak Kanada, Austrálie, Nizozemsko i jiné státy NATO. Od prvních nesmělých krůčků k náznaku významu operačního umění, v podobě amerických doktrín z roku 1982, resp. 1986 FM-100-5 *Operace*, se toto rozvinulo v širokou oblast, která se pro velitele na všech úrovních války, v přípravě a vedení vojenských operací, stala zcela nezbytnou.

Pokračování

Poznámky k textu:

- [1] KELLY, M., BRENNAN, M. *Alien: How Operational Art Devoured Strategy*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2009, ISBN 1-58487-402-3, s. 18.

- [2] KELLY, M., BRENNAN, M. s. 19.
- [3] KIPP, Jacob W. *Mass, Mobility, and the Red Army's Road to Operational Art 1918-1936*.
- [4] SCHNEIDER, James J. *The Structure of Strategic Revolution: Total War and the Roots of the Soviet Warfare State*. Novato, CA: Presidio Press, 1994, s. 178.
- [5] Tzv. **AirLand Battle**, kombinovaný vzdušný a pozemní boj, byl celkový koncepční rámec, který tvořil základ doktrinárního způsobu válčení americké armády na evropském válčišti od roku 1982 do konce devadesátých let minulého století. AirLand Battle zdůrazňoval úzkou koordinaci činnosti mezi pozemními silami, vedoucími agresivní manévrovou obranu, zatímco vzdušné síly působily na druholedové síly protivníka, podporující činnost jeho útočících prvních sledů.
- [6] **US Army TRADOC** (United States Army Training and Doctrine Command) je velitelství americké armády pro výcvik a tvorbu doktrín. Je zodpovědné za přijímání nových vojáků, veškerý výcvik vojáků a důstojníků, „výchovu k velení“ důstojníků a poddůstojníků, a také za vývoj a návrhy budoucí organizace jednotek, jejich postupů činnosti a vybavení.

Literatura:

- KIPP, Jacob W. *Mass, Mobility, and the Red Army's Road to Operational Art 1918-1936*. Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, 1988. Dostupné z <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/redopart.htm>.
- KELLY, M., BRENNAN, M. *Alien: How Operational Art Devoured Strategy*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave, Carlisle, PA 17013-5244. 2009, 128 s. ISBN 1-58487-402-3. Dostupné z <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/FILES/PUB939.pdf>.
- MENNING, Bruce W. *Operational Art's Origins*. Dostupné z <http://www.history.army.mil/books/OpArt/introduction.htm>.
- SCHNEIDER, James J. *The Structure of Strategic Revolution: Total War and the Roots of the Soviet Warfare*. State Novato, CA: Presidio Press, 1994, 334 s. ISBN: 978-0788158384.
- SVEČIN, Alexander A. *Strategie*. Dostupné z http://swetschin.narod.ru/books/Svechin_AA_Strategy.pdf.
- TELP, Claus. *The Evolution of Operational Art, 1740-1813: From Frederick the Great to Napoleon*. London, Cass Series-Military History and Policy, Frank Cass, 2005, 226 s. ISBN 0714657220.

Vojáci po změnách, které navrhujeme, volají již minimálně deset let. Jedná se vlastně o poněkud opožděné dokončení profesionalizace naší armády. Nezastírám ale ani, že jsme byli nuceni reagovat na určité opatření vlády a změny v daňových zákonech. Před rokem vojáci, podobně jako ostatní státní zaměstnanci, přišli o deset procent ze svých mzdových tarifů. Navíc došlo ke zdanění přídávků na bydlení. To se velice citelně dotklo vojáků především na těch základních funkcích. Aby se nám armáda nerozutekla, museli jsme tedy přijmout nějaká opatření, která jsou pouze dočasná. Od počátku roku 2014 budou totiž i odměny podléhat zdanění.

Krok, který chceme a musíme udělat, nesmí přinést propad příjmů vojáků. To si už nemůžeme, a ani nechceme dovolit. V současné době samozřejmě nemáme prostředky na to, abychom mohli výrazně zvýšit jejich odměňování. Systémově to ale chceme mít nastaveno tak, aby to vytvářelo podmínky pro další rozvoj příjmů. Ten ale musí být transparentní, férový a podle jasně daných pravidel. Nově připravovaný systém by všechny tyto předpoklady měl obsahovat. Pomůže nám zabránit jakýmkoliv protekčním manévřům.

Alexandr Vondra, ministr obrany ČR
Zamezit poklesu příjmů
A report 4/2012